

Ochrona przyrody nieożywionej na terenie Wielkopolskiego Parku Narodowego

Maria Górska-Zabielska

*Instytut Geoekologii i Geoinformacji, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, ul. Dziegielowa 27, 61-680 Poznań
e-mail: gorska@man.poznan.pl*

Abstract: The collection of 20 erratics complements the exhibition of diverse forms of biotic and abiotic nature of the Wielkopolski National Park. Within the rocks there are examples of magmatic, sedimentary and metamorphic ones. The most interesting are indicator erratics, derived in known Scandinavian mother regions and transported onto Polish Lowland around 18,8 ka BP. The petrographic garden plays didactic and geotourist role and stays for a favourite weekend direction.

Key words: erratics collection, geotourism, Wielkopolski National Park

Wstęp

Lapidarium Petrograficzne Wielkopolskiego Parku Narodowego znajduje się na terenie niezwykle urozmaiconym pod względem wykształcenia pionowego rzeźby (por. Mapa Geomorfologiczna Niziny Wielkopolsko-Kujawskiej pod red. B. Krygowskiego, http://geoinfo.amu.edu.pl/igig/files/Krygowski_mapa.pdf). Na niewielkim powierzchniowo obszarze rozsiane są liczne pagórki moreny dennej, powstałe w czasie fazy leszczyńskiej zlodowacenia wisły. Znajdują się one na zapleczu spiętrzonych glacyotektonicznie tzw. Moreny Pożegowskiej (Krygowski 1965). W obrębie WPN występują ozy (np. Szwedzkie Góry koło Osowej Góry), rozległy kem w Komornikach. Formy wypukłe przeplatają się z licznymi wklęsłymi, tj.: rynnowymi jeziorami o przebiegu osi dłuższej z północnego zachodu na południowy wschód oraz niewielkimi jeziorami genezy studni glacialnych (np. Kociołek). Wszystkie te geowalory krajobrazowe objęto najwyższą formą ochrony, powołując z inicjatywy prof. Adama Wodziczki w 1957 r. Wielkopolski Park Narodowy.

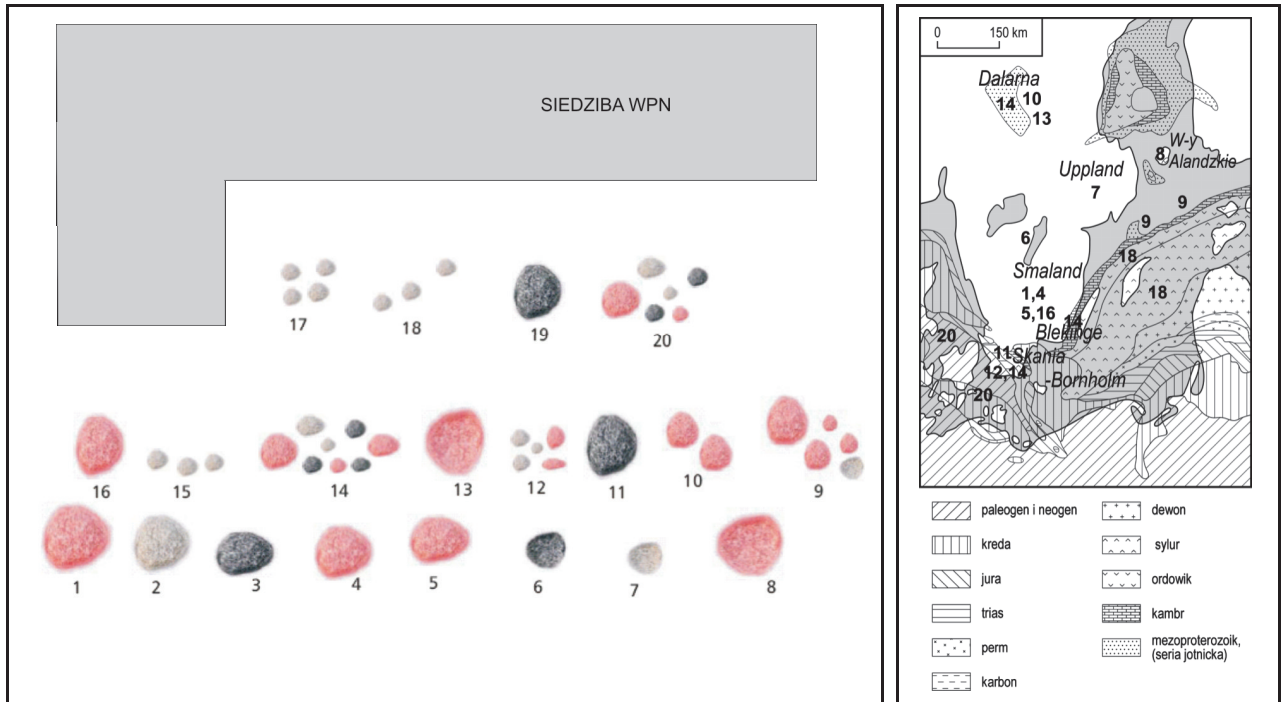
O dużym potencjale geoturystycznym WPN świadczą też występujące *in situ* na jego terytorium liczne głazy narzutowe (Kostrzewski 1998). Kiedy tworzono w 2008 r. Lapidarium Petrograficzne WPN, zdecydowano, że głazy te pozostaną tam, gdzie zostały zdeponowane przez lądolód, a więc w swoim naturalnym środowisku. Tylko bowiem tam najlepiej świadczą o swej przeszłości. Natomiast do

Lapidarium sprowadzono głazy z najbliższego jego otoczenia, spoza terenu WPN.

Dołożono starań, aby kolekcja głazów w nowo powstającym Lapidarium Petrograficznym możliwie jak najmniej różniła się od głazów z Parku. Stąd zdecydowano się pozyskać głazy w okolicznych żwirowniach, w których eksploatuje się lodowcowe osady równoleżnikowe z osadami powierzchniowymi WPN. Osady tego samego wieku odsłaniają się w żwirowni w Rybojedzku, oddalonej od Jezior o 12 km na zachód, oraz w żwirowni w Dąbrowie, oddalonej od Jezior o 16 km na północ. Głazy narzutowe zgromadzone w Ogródku Petrograficznym WPN w Jeziorach pochodzą z tych żwirowni.

Lapidarium Petrograficzne Wielkopolskiego Parku Narodowego w Jeziorach

Ogródek Petrograficzny Wielkopolskiego Parku Narodowego w Jeziorach obejmuje 20 typów głazów narzutowych (ryc. 1). Zostały one przywleczone przez nasuwający się z północy lądolód skandynawski podczas fazy leszczyńskiej zlodowacenia północnopolskiego. Lądolód przemieszczał się po wschodnich skałach magmowych, metamorficznych i osadowych, stąd przykłady tych skał znajdują się wśród narzutniaków, jakie można oglądać na skwerze nieopodal budynku Dyrekcji Wielkopolskiego Parku Narodowego.

Ryc. 1. Schemat Ogródka Petrograficznego WPN w Jeziorach oraz lokalizacja wychodni skandynawskich eratyków przewodnich OP WPN (na podst. Schulza 2003)

1 – granit Småland, 2 – gnejs (wygląd), 3 – gnejs (wygląd), 4 – granit Småland, eologliptolit, 5 – porfir Paskallavik, 6 – diabaz Kinnekulle, 7 – granit Uppsala, 8 – rapakivi alandzkie, 9 – porfiry bałtyckie (czerwony i brunatny), 10 – porfir Dalarna, 11 – bazalt ze Skanii, 12 – piaskowce Scolithus, 13 – porfir Dalarna (eologliptolit), 14 – piaskowce: Dala, Kalmar, Hardeberga, 15 – gnejsy (oczkowy, z ciągniętymi fałdami), 16 – porfir Emarp, 17 – zwietrzałe granity, 18 – wapień sylurski, 19 – migdałowiec z dna Zatoki Botnickiej, 20 – krzemienie

Zebrane w Ogródku Petrograficznym w Jeziorach głązy narzutowe reprezentują wszystkie typy petrograficzne skał. Są to więc **skały magmowe** (nr: 1, 4–11, 13, 16–17), **skały osadowe** (nr: 12, 14, 18, 20) i **skały metamorficzne** (nr: 2–3, 15). Skały magmowe i metamorficzne pochodzą z podłoża krystalicznej tarczy fennoskandzkiej. Wschodnie skał osadowych zlokalizowane są w obrębie przykrywającej tarczę fennoskandzką płyty zbudowanej z utworów osadowych neoproterozoiku, dolnego paleozoiku, górnego mezozoiku i dolnego kenozoiku (ryc. 1; Górską-Zabielska 2008a, b).

Cechy teksturalne trzynastu grup skał narzutowych pozwalają zaliczyć je do grupy **absolutnych eratyków przewodnich**. Są to głązy: nr 1 i 4 – granit Småland z pd.-wsch. Szwecji, nr 5 – porfir Paskallavik ze Småland w pd.-wsch. Szwecji, nr 6 – diabaz Kinnekulle z wychodni na zach. wybrzeżu jeziora Wener, nr 7 – granit Uppsala z Uppland w środk.-wsch. Szwecji, nr 8 – granit rapakivi z Wysp Alandzkich, nr 9 – czerwony (4 szt.) i brunatny (1 szt.) porfir bałtycki, nr 10 i 13 – porfir Dalarna (3 szt.) ze środkowej Szwecji, nr 11 – bazalt ze Skanii w południowej Szwecji, nr 12 – piaskowiec Scolithus (3 szt.) ze Skanii, nr 14 – piaskowce z wybrzeża cieśniny Kalmar w pd.-wsch. Szwecji (piaskowiec Kalmar) oraz ze Skanii (piaskowiec Hardeberga), nr 16 – porfir Emarp ze Småland w pd.-wsch. Szwecji.

W Ogródku Petrograficznym WPN umieszczono także głązy z uwagi na ciekawą rzeźbę powierzchni,

świadcząca o zdecydowanie młodszych procesach morfogenetycznych, modyfikujących zewnętrzną część skały.

Dwa głązy (nr 2 i 3) charakteryzują się wygładzoną powierzchnią podczas transportu górnego powierchnią, mają zatem **wyglądy lodowcowe**.

Dwa inne głązy (nr 4 i 13) zyskały wygładzoną powierzchnię w efekcie **korazji**. Proces ten obejmuje szlifowanie, żłobienie, ścieranie i polerowanie powierzchni skalnej przez strumienie wiatrowo-piaszczyste. W efekcie powstają liczne formy na powierzchni głązu narzutowego, np.: wyglądy eoliczne, żłobki, nische, jamy i bruzdy korazyjne, a same głązy przyjmują miano graniaków wiatrowych. Wszystkie te elementy morfologiczne można dostrzec na wspomnianych głązach.

Powierzchnię głązu nr 17 charakteryzuje silne **zwietrzenie**: poszczególne kryształy są połużnione i łatwo ulegają wykruszeniu, zwietrzałe lepszycie słabo stabilizuje kryształy. Woda ma ułatwioną drogę penetracji do wnętrza skały, co w przypadku zamrozu skutecznie przyspiesza rozpad skały.

Podsumowanie

W celu zachowania i ochrony wielkich kamiennych świadków epoki górnego powierchnią oraz w celach dydaktycznych i popularnonaukowych zakłada się ogródki petrograficzne. Idee te towarzyszyły również twórcom

Ogródka Petrograficznego Wielkopolskiego Parku Narodowego w Jeziorach. Zgromadzone w jednym miejscu starannie dobrane typy skał narzutowych stanowią świetny poligon dla wszystkich, którzy interesują się niedawną przeszłością geologiczną tego największego w okolicach Poznania obszaru chronionego. Turystom, spacerowiczom, uczniom pobliskich szkół oddana została do użytku nowa ekspozycja poszerzająca wystawę Muzeum Przyrodniczego WPN. Każdy, kto zdecyduje się zwrócić uwagę na zgromadzone głązy narzutowe, pozna podstawowe typy petrograficzne skał, dowie się, jak i skąd głązy te dostały się na teren Wielkopolski. Obserwując dokładnie powierzchnię niejednej zgromadzonej skały, rozpozna efekty najmłodszych procesów morfogenetycznych, które zmodyfikowały formę zewnętrzną głązów.

Do dyspozycji turysty pozostaje duża tablica informacyjna oraz folder objaśniający zgromadzone w kolekcji głązy narzutowe (Górska-Zabielska 2008c). Rola i znaczenie Lapidarium Petrograficznego w Jeziorach zostały opisane także w kilku publikacjach (Górska-Zabielska 2009a, b, c).

Turysta planujący trasę wycieczki obejmującej najważniejsze geowalory okolicy Poznania, w tym Wielkopolskiego Parku Narodowego, powinien koniecznie zapoznać się z Centralnym Rejestrem Geostanowisk Polski (<http://geoportal.pgi.gov.pl/portal/page/portal/geostanowiska>). Jest to popularnonaukowy serwis, prowadzony przez Państwowy Instytut Geologiczny – Państwowy Instytut Badawczy, Centralnej Bazy Danych Geologicznych. W rejestrze znajdują się wszystkie najcenniejsze obiekty przyrody nieożywionej w kraju. Są nimi pojedyncze odsłonięcia, grupy odsłonięć, skałki, głązy narzutowe, formy krasowe i wietrzeniowe oraz inne obiekty geologiczne. Geostanowiska są dziedzictwem geologicznym wiążącym się z problematyką ochrony georóżnorodności, ważnym również z punktu widzenia nauki, kultury i historii. Turysta znajdzie w serwisie wartościowe informacje na temat m.in. kolekcji głązów narzutowych w Jeziorach – nowej atrakcji geoturystycznej Wielkopolskiego Parku Narodowego.

Literatura

- Górska-Zabielska M., 2008a. Fennoskandzkie obszary alimentacyjne osadów akumulacji glacialnej i glaciofluwialnej lobu Odry. *Wyd. Nauk. UAM*, 78.
- Górska-Zabielska M., 2008b. Obszary macierzyste skandynawskich eratyków przewodnich osadów ostatniego zlodowacenia północno-zachodniej Polski i północno-wschodnich Niemiec. *Geologos*, 14(2): 55–73.
- Górska-Zabielska M., 2008c. Ogródek petrograficzny Wielkopolskiego Parku Narodowego w Jeziorach. *Bogucki Wyd. Naukowe, Poznań*.
- Górska-Zabielska M., 2009a. Ochrona głązów narzutowych w Wielkopolskim Parku Narodowym. W: M. Strzyż, A. Świercz (red.), *Perspektywy rozwoju geoparków w świetle badań krajobrazowych i regionalnych*. VIII Konferencja naukowa z cyklu „Ochrona przyrody a turystyka”, Kielce, 24–26 września 2009. *PTG, Oddz. Kielecki*.
- Górska-Zabielska M., 2009b. Ogródek petrograficzny Wielkopolskiego Parku Narodowego. W: B. Walna, L. Kaczmarek, M. Lorenc, R. Dondajewska (red.), *Wielkopolski Park Narodowy w badaniach przyrodniczych*. Poznań–Jezioro, s. 225–235.
- Górska-Zabielska M., 2009c. Ogródek Petrograficzny Wielkopolskiego Parku Narodowego w Jeziorach. W: I. Hildebrandt-Radke, J. Jasiewicz, M. Lutyńska (red.), *Zapis działalności człowieka w środowisku przyrodniczym*. VII Warsztaty Terenowe, IV Sympozjum Archeologii Środowiskowej, Kórnik, 20–22 maja 2009. *Środowisko i Kultura* 6: 151–152.
- Kostrzewski A. (red.), 1998. *Operat ochrony przyrody nieożywionej. Plan ochrony Wielkopolskiego Parku Narodowego*. Biuro Urządzenia Lasu i Geodezji Leśnej, Poznań.
- Krygowski B., 1965. Nowe dane do glacitektoniki Wału Pożegowskiego pod Mosiną. *Sprawozdania Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk* 72: 249–250.
- Schulz W., 2003. *Geologischer Führer für den nord-deutschen Geschiebesammler*. CW Verlagsgruppe, Schwerin.